

ARAPSKI JEZIK KAO POVEZNICA U OKVIRIMA JEDNOG OD SEGMENTA KULTURNOG IDENTITETA CRNE GORE

Dragana KUJOVIĆ*

UDK 811.411.21:316.7(497.16)

SAŽETAK: Dobra kao nosioci naslijeđa objedinjuju se mehanizmima *umijeća pamćenja* u usaglašenu cjelinu koju nazivamo *kultura*. Na ovaj način, dakle ukoliko ne stavimo znak jednakosti između baštine i naslijeđa, u okviru jednog sistema baštine mogu biti objedinjena različita naslijeđa koja nisu nužno i kompatibilna. Odnos između jezika i kulture nije jednostavno uspostaviti. Ponekad jednu kulturu prati i jedan jezik, ponekad je to mnogo kompleksnije. Balkansko poluostrvo kulturno je mnogo homogenije u odnosu na njegov jezički identitet, dok u jednom istom organizmu orijentalno-islamske kulture dominantno učestvuju tri jezika koja pripadaju različitim i strukturno udaljenim jezičkim porodicama. U diferenciranju kulture jezik je vrlo često ubjedljiv indikator. Ako uzmemo u obzir da identitetsku skalu nerijetko prati i jezička, kod baštinika orijentalno-islamske kulture, između njena tri klasična jezika, istaknuto mjesto zasigurno ima arapski jezik. U određivanju potreba za učenjem arapskog jezika u Crnoj Gori ne ide se dalje od redukovane i površne predstave da je riječ o liturgijskom jeziku islama, tako da nažalost još uvijek izostaje mogućnost ukorjenjivanja spoznaje da je riječ o težišnom jeziku islamske tradicije i kulture.

Glavne riječi: Arapski jezik, orijentalno-islamski, kultura, Balkan, baština, jezik

Koncept baštine definiše se kao koncept kultivacije pamćenja putem kojeg se prenosi naslijeđe, dok je teorija baštine uspostavljena kao nauka o pamćenju nužnom za opstanak identiteta. Pojmovi baštine i naslijeđa mogu biti predmet zloupotrebe, jer se na tim osnovama oblikuju ili izmišljaju identiteti. Ako pođemo od Solterdijkovog zapažanja

da je kultura umješnost da se svjesno radi na uspostavljanju oaza, tj. na izgradnji onoga što jedno drugom odgovara¹, možemo reći da se u procesu izdvajanja i usklađivanja prepoznaje odnos između baštine i kulture. Kulturu sačinjavaju različiti nosioci naslijeđa, da bi mehanizmi usklađivanja i izbora bili obuhvaćeni pojmom 'baština', odnosno umijeća

pamćenja. Drugim riječima, dobra kao nosioci naslijeđa objedinjuju se mehanizmima *umijeća pamćenja* u usaglašenu cjelinu koju nazivamo *kultura*. Na ovaj način, dakle ukoliko ne stavimo znak jednakosti između baštine i naslijeđa, u okviru jednog sistema baštine mogu biti objedinjena različita naslijeđa koja nisu nužno i kompatibilna².

* Dr. Dragana Kujović je naučni savjetnik u Istorijskom institutu Univerziteta Crne Gore.

¹ Peter Solterdijk, "Pariski aforizmi o racionalnosti", u: *Filozofija u vremenu*, urednik: Abdulah Šarčević, Sarajevo: Veselin Masleša, 1991, 102-117, 103.

² Milan Popadić, "Kulturno nasleđe – ogled iz filozofije baštine", *Etnološko-antropološke sveske* 15, 2010, 11-22, 9.

Baštinici orijentalno-islamske kulture na Balkanu

Identitet bošnjačko-muslimanskog naslijeđa najčešće se izjednačuje s odrednicom "orijentalno-islamski". Uzet ćemo u obzir da su baštinici i stvaraoci orijentalno-islamske kulture na prostoru Crne Gore i šire na balkanskom prostoru muslimani i da je to, ukoliko je riječ o naslijeđu, zapravo, uslovno rečeno, osmansko naslijeđe, koje niti je u potpunosti islamsko, jer je oblikovano prema utjecajima lokalne kulturne morfologije, niti umrtvljena tvorevina minulih vremena osmanske i postosmanske historije na ovim prostorima. Iako kultura islamskog istoka ima svoje geografske pododrednice i prepoznatljiva je kao jedno prezime svih svojih lokalnih imena, odrednica "bošnjačko-muslimanski" predstavlja precizno upućivanje na sasvim konkretan značenjski okvir.³ Tu imamo u vidu kulturna dostignuća za koja odrednica orijentalni, islamski, osmanski ili orijentalno-islamski nije uvijek ni dovoljan, niti u suštini sasvim pripadajući atribut. Ako govorimo o orijentalno-islamskom pisanom naslijeđu, religijski predznak je obavezan, jer slijedi duhovna dostignuća, sadržaje, znanja i estetske standarde islamskog istoka. Taj predznak je donekle neutralan, jer orijentalno-islamskom ili samo islamskom pisanom građom nazivamo i onu nastalu u Iraku, Egiptu, Turskoj, Iranu i sl., kao i sve ono što je od ove građe pohranjeno u bibliotekama širom Evrope. Sve to, možda, pripada ukupnoj svjetskoj baštini orijentalno-islamskog pisanog blaga, koje može biti procjenjivano po nekoj još uvijek nepostojećoj univerzalnoj tablici opštih standarda, ali ono koje je nastalo i preteklo na evropskom tlu određuje kulturni identitet tog prostora i na taj način mu neodvojivo pripada, koliko i druga neorijentalna kulturna zaostavština. Smatramo

da njegova vrijednost može svakako biti određivana u odnosu na ostala dostignuća na svjetskom nivou, ali ono što bi se uslovno moglo nazvati njegovim 'lokalnim' značajem definiše se jedino kontekstom svega onoga što nazivamo kulturna posebnost zajednice ili prostora koji ga baštini.

Muzeji u Crnoj Gori popunjavali su svoje sadržaje poklonima i otkupima, ili pronađenim primjercima tokom određenih istraživanja i do današnjih dana stiglo je i očuvano ono što raznorazni pohodi, pohare ovih prostora, "pozajmljivanje" i uzimanje na "revers" ili samovolja "narodnih predstavnika" nisu zauvijek odnijeli. Nažalost, arhive su ponekad bile žrtvovane kao dobar izvor starog papira i mogući način uštede u proizvodnji istog. Među primjerima pustošenja muzejskih fondova je, naravno, i krađa. Dešavalo se da predmet nestane iz vitrine neke muzejske postavke i nakon toga u muzejskoj dokumentaciji nailazimo pored broja i naziva predmeta ubilježenu primjedbu: ukradeno! U našim ranijim razmatranjima⁴ pominjali smo da je literatura na orijentalnim jezicima našla put do ovih prostora širenjem islama, odnosno osmanske vlasti. Dio tih knjiga, dakle, preživio je "reverse", ratove, poplave, otimačine, i postao autentično, nesporno svjedočanstvo kulturnog dodira i razmjene međusobno udaljenih prostora. Dospjele su u kakvom-takvom stanju do naših dana kao dio nekog školskog bibliotečkog fonda ili privatne biblioteke. Dugo vremena bile su pohranjene kao neobrađene jedinice, prije svega u državnim fondovima, objedinjene zajedničkim imeniteljem "turske knjige". Nažalost, poštovanje nije mog stereotipa da te knjige, budući da nisu ni ćirilčne ni latinične, ne mogu imati isti tretman kao i ona pisana građa koja svjedoči o prošlosti "naše strane", da se radi o "turskim

vjerskim tekstovima" iz škola koje su odavno prestale da postoje i koje su mogli čitati samo oni koji su poštovali tradiciju i pismenost odlazećeg carstva, ili su, na drugoj strani, svjedočanstvo za koje se ne zna kako će se i da li će biti dostojno predstavljeno, učinilo je i napor istraživača utoliko većim da se do te građe dođe kako bi bila evidentirana i adekvatno procijenjena. Ako u našem daljem razmatranju izuzmemo Kur'an Huseinpašine džamije, i ako pisanu građu na orijentalnim jezicima upoređujemo s onim što smo zatekli u drugim arhivskim i bibliotečkim centrima u Crnoj Gori, u kojima preovlađuje štampana građa, primjećujemo da ona obuhvata nevelik broj rukopisa, ali svojim sadržajem – gramatikama, jezičkim raspravama, obredoslovnim djelima ili onima iz oblasti islamskog prava, fetvama i, naravno, prepisima Kur'ana, vrlo ubjedljivo svjedoči o bavljenjima i interesovanjima ljudi koji su ih posjedovali ili onih koji su ih prepisivali. U arhivskim i bibliotečkim centrima u Crnoj Gori najveći dio građe na orijentalnim jezicima čini literatura udžbeničkog karaktera. Postoji mišljenje da veliki broj prepisa udžbenika na orijentalnim jezicima danas uveliko popunjava rukopisne fondove u zemljama arapskog istoka i zaključuje se da "kao takvi, oni predstavljaju samo teret, budući su za njihovo čuvanje, zaštitu, restauraciju i katalogizaciju potrebna ogromna sredstva." Naravno, pokušajem da se rukopisima ili štampanoj građi, na osnovu njihovog sadržaja ili starosti, odredi i njihova vrijednost, u našem slučaju skliznuli bismo u nedovoljnu dosljednost i relativnost mogućih zaključaka. Naime, u fondovima Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu pohranjeno je preko 10.000 kodeksa rukopisa na arapskom, turskom i perzijskom jeziku, kao i rukopisa pisanih arebicom, i ako sa tim

³ Darko Tanasković, *Islamsko u književnosti i kulturi balkanskih naroda*, djelimično izmijenjeni tekst saopštenja podnietog na naučnom skupu *Verska istorija islama na Balkanu* (Gazzada, 5-9. septembra 2006). <http://>

veraznanjemir.bos.rs/inicijative-za-pomirenje/30/2013/01/15/tekstovi-sa-projekta-starel_-darko-tanaskovic_-islamsko-uknjiževnosti-i-kulturi-balkanskih-naroda.html, očitano 17.11.2014.

⁴ Dragana Kujović, *Prilog proučavanju našeg kulturnog naslijeđa: orijentalno-islamska pismenost i crnogorski kulturni stereotipi*, *Istorijski zapisi*, 4/2010, 141-148.

mnoštvom uporedimo vrlo skromne fondove arhivskih i muzejskih centara u Crnoj Gori, ovi potonji teško da bi mogli biti vrijedni naročite pažnje, uz izuzetak najvrednijih primjeraka, kao što je npr. Kur'an Husein-pašine džamije ili prepis Kur'ana iz 1249/50. godine (647. h), najstariji primjerak islamskog rukopisa na nekadašnjim jugoslovenskim prostorima i koji, prema našim saznanjima, nažalost, nije više u Crnoj Gori. Ono što je decenijama bilo pritisnuto stereotipskim ćutanjem, nerazvrstano, nevidljivo, neprimijećeno i, naravno, neobrađeno, ponekad je moglo biti pokazano i vrednovano u drugim centrima nekada zajedničke države, sada u okruženju ili u dalekom inostranstvu. Pisani tragovi islamske kulture i svjedočanstva orijentalno-islamske pismenosti u nesređenim i ispražnjenim arhivskim fondovima, u kojima preovladava udžbenička, štampana i u manjem broju sačuvana rukopisna literatura, učinit će se da su tek trag o čvrsto ukorijenjenoj tradiciji islamskog istoka.

Jezik kao obilježje identiteta ili nosilac kulture

Ako je "jezik elementarno sredstvo iscrtaavanja i očuvanja granica između pojedinih etničkih kolektiva"⁵, koju ulogu u našem slučaju dodijeliti arapskom ili nekom drugom klasičnom jeziku islamskog orijenta. Ranko Bugarski upozorava da treba razlikovati ulogu jezika kao *obilježja identiteta* od njegove funkcije kao *nosioca kulture*. U prvoj ulozi je relativno manje važan, ali je u drugoj od fundamentalnog značaja.⁶ Svoje simboličke vrijednosti jezik će zadržati i kada se njime prestanemo služiti kao sredstvom komunikacije. Tako identitetsku skalu nerijetko prati i jezička: uz lokalni identitet ide i lokalni govor, uz nacionalni identitet

nacionalni ili službeni jezik, uz nacionalni neki od svjetskih jezika, dok će konfesionalni kod muslimana biti praćen arapskim, kod Jevreja hebrejskim jezikom⁷, kod baštinika zapadnoevropske kulture latinskim i starogrčkim, kod baštinika orijentalno-islamske kulture arapskim, perzijskim i turskim jezikom. Odnos između jezika i kulture nije jednostavno uspostaviti. Ponekad jednu kulturu prati i jedan jezik, ponekad je to mnogo kompleksnije. Balkansko poluostrvo kulturno je mnogo homogenije u odnosu na svoj jezički identitet, dok u jednom istom organizmu orijentalno-islamske kulture dominantno učestvuju tri jezika koja pripadaju različitim i strukturalno udaljenim jezičkim porodicama. U diferenciranju kulture jezik je vrlo često ubjedljiv indikator, posebno u obilježavanju njenih lokalnih ili regionalnih karakteristika regionalizma, lokalizma i dijalektizma.

Posebnu ulogu u transmisiji jednog kulturnog sistema ima pismo. Pismom bilježimo kulturne vrijednosti povezane sa zajedničkim pamćenjem i etnokulturnim identitetom. Prema upečatljivom zaključivanju Bugarskog u studiji *Jezik i kultura*, "ako su zapadna društva već neraskidivo vezana za svoja estetski ogoljena alfabetska pisma, analogna prava moraju se priznati i visoko razvijenim drevnim civilizacijama istoka, sa drukčije ustrojenim sistemima pisanja, raskošne lepote i snažne kulturne i verske simbolike. Odista je teško verovati da će se Arapi, Jevreji, Kinezi ili Japanci ikada odreći svojih tradicionalnih pisama, u kojima su njihove kulture tako čvrsto ukorenjene, i prihvatiti – osim alternativno, i za ograničene svrhe – alfabetizaciju kao praktičnije rešenje..."⁸ Pitanje ravnopravnog tretmana orijentalno-islamske pismenosti sa onom drugom – ćirilicom ili latiničnom – trebalo bi da ide u pravcu

zaključka ili hipoteze da različiti nacionalni, vjerski i kulturni elementi imaju jednako mjesto u određenju onoga što podrazumijevaju tekovine pozitivnih ili negativnih, naprednih ili nazadnih elemenata crnogorskog naslijeđa. Kao takvi oni moraju dobiti na značaju ukoliko istoriju pismenosti na ovim prostorima uzimamo kao mozaik ravnopravno distribuiranih i potrebnih elemenata. Kraj 19. i početak 20. vijeka u Crnoj Gori obilježilo je objedinjavanje kulturnog prostora i to se pokazivalo u kontinuiranom nastojanju ujednačavanja prosvjetnog sistema, prije svega u oblastima naseljenim muslimanskim stanovništvom. U našem ranije objavljenom radu⁹ naveli smo primjer da je jedan školski nadzornik u svom obraćanju nadležnima 1913. godine iz Berana, radi poboljšanja ukupne prosvjetne atmosfere u Crnoj Gori, predlagao i da učitelj bude veoma pažljiv pri obradi "nove i najnovije naše istorije", da se od njih traži da vrše neku vrstu "misionarske službe" u pridobijanju muslimanske, posebno ženske djece za školu. Ali i da se u službenoj upotrebi "ne smiju podržavati turski i arnautski jezik na štetu srpskog"¹⁰. Sličnu primjedbu nalazimo u jednom dokumentu Ministarstva prosvjete¹¹ iz 1913. godine u kojem se ukazuje da se u mektebima u Bijelom Polju predaje "čak i turski jezik" i istovremeno ističe da su "mejtepi od velike štete: kako za (zbog)¹² razvijanje vjerskog fanatizma, zbog velikih i izlišnih troškova, i čine jaku smetnju za pravilan rad u školi". Zato bi bio "dovoljan jedan taj vjeroučitelj za 80 učenika koji bi posle podne mogao raditi u jednoj učionici državne škole, jer kad postoji komunalna škola nepotrebite su specijalne za izučavanje turskog jezika."¹³ I sve to u ime "zvaničnog priznavanja vjere"¹⁴, ali ne dobijamo nikakvo bliže određenje šta bi, zapravo, predstavljalo ono

⁵ Ranko Bugarski, *Jezik i kultura*, Beograd, 2005, 71.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem, 74.

⁸ Ranko Bugarski, *Jezik i kultura*, Beograd,

2005, 24.

⁹ Dragana Kujović, *ibid*, 144-145.

¹⁰ *Državni arhiv Crne Gore – Cetinje, Fond Ministarstva prosvjete i crkvenih poslova, br. 1987 (1,2).*

¹¹ *Državni arhiv Crne Gore – Cetinje, MPCP, br. 2246/6.*

¹² prim. a.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

što se naziva “pravilan rad u školi”. Zastupnik oblasnog upravitelja iz Podgorice javlja u pismu datiranom 28.07.1913. godine ministru prosvjete Mijuškoviću “da ima čast izvijestiti ga da ovđe u Podgorici postoji samo jedan mehtep (vjero-zakonska škola) za muhamedance”¹⁵. Ističe da, čini nam se ne bez radosti, do “ovoga rata istu je posjećivalo 100-200 što muške što ženske djece, sa tri nastavnika, dva za mušku a jedan za žensku djecu”, ali “sada pak poslije rata, istu posjećava 50ro djece muške sa jednim nastavnikom”¹⁶. O arapskom alfabetu izvještava da se radi o njihovoj crkvenoj azbuci, itd. Izvjesni Asan Čekić, učitelj iz Gusinja, priložio je Ministarstvu Uvjerenje o položenom učiteljskom ispitu 1.maja 1904. godine u Skoplju i u okviru položenih ispita navedeni su: arapski, perzijski i turski jezik, pedagogija, račun, zemljopis, dok su među potpisanim članovima komisije, odnosno prosvjetnog savjeta, bili: hafiz Ismajil Akija (direktor učiteljske škole), Adam Siri (prota), Asan Hilmi (predavač arapskog jezika u gimnaziji). Ovo uvjerenje je prilog pismu Asana Čekića, u kojem saznajemo da je to odgovor na “brzozjavni” zahtjev Ministarstva. Ne znamo koliko je korisnim smatrano njegovo znanje orijentalnih jezika u nastavi u onovremenim crnogorskim školama, osim ukoliko uvjerenje nije moralo biti stavljeno na uvid radi zapošljavanja na mjestu vjeroučitelja.

Nekada je osnovni zadatak učitelja u mektebima bio da učenici pravilno nauče da čitaju Kur’an, steknu osnovna znanja iz obredoslovlja, dogmatike i moralnih propisa. Među obaveznom literaturom bili su zastupljeni Kur’an, kao osnovni vjerski tekst, Tedžvid, udžbenik na turskom koji je trebalo da uputi u pravilno čitanje Kur’ana, Hadis, Ilmihal, odnosno Mizrakli Ilmihal, udžbenik iz dogmatike i obredoslovlja na turskom jeziku, Munyai

al-mušallī, udžbenik iz obredoslovlja na arapskom jeziku, Birgivijin udžbenik o elementima dogmatike i obredoslovlja na turskom jeziku, gramatike arapskog jezika. Arapsko pismo se učilo iz početnica koje su vrlo često učile arebičkim znakovima, kako bi domaći jezik dobio mogućnost pisanje komunikacije pismom islamskog orijenta. Arapska slova su se učila uz obavezno poređenje sa oblikom kojim su bila slična, npr. “Elif je pružen kao štap. Be je kao tekne i nokta do mene. Te je kao tekne i dvije nokte do hodže. Se je kao tekne i tri nokte do hodže. Džim je kao srp i ima noktu u trbuhu. Ha je kao srp. Hi je kao srp i ima noktu do hodže... Ri je kao kuka, što se njom dokućuju hašlame... Ajin je zinuo kao vuk... Nun je kao časa, što se iz nje kusa tarhana. Lamelif izgleda kao Huse Lezića makaze...”¹⁷ Međutim, najveći dio udžbenika spadao je u literaturu pisanu jezikom za koji bi se teško moglo reći da je bio prilagođen uzrastu i vremenu, tj. onima koji nisu bili izvorni govornici arapskog ili turskog jezika i nastavni proces se, vrlo često, odvijao u uvjerenju đaka da je nauka nešto nerazumljivo i nedokučivo, što samo hodže znaju, “a ostalome je svijetu dosta da vjeruje, da tako mora biti”, tako da je učitelj bio manje-više prepušten samom sebi da radi “kako je htio i umio”¹⁸, ali je svoj prosvjetni zadatak uglavnom obavljao – da djecu nauči osnovnoj pismenosti, čitanju Kur’ana i da im dadne osnovne obredoslovne i moralne upute. U mektebima nije bilo podjele na razrede, nije bilo upisnica, niti dnevnika¹⁹. Za osnovne škole nije bilo strogo određenog, precizno napisanog programa, i na osnovu vakufnama osnivača vakufa, saznajemo da su te škole osnivane, prije svega, sa zadatkom “da je najveća pažnja posvećena savladavanju pravilnog čitanja Kur’ana. To pravilno čitanje traži

i poznavanje pravila ‘tağwīda’, učenja Kur’ana naglas, a podrazumijeva i odgoj djeteta u svjetlu islamskog učenja”²⁰. Dio pomenutih udžbenika bit će korišten i kasnije na višim nivoima obrazovanja, u medresama. U ovim školama nastava je bila na turskom jeziku, ali posebna pažnja pridavana je gramatici arapskog jezika.

Pozicija arapskog jezika u Crnoj Gori

Kada je riječ o poznavanju klasičnih jezika islamskog orijenta prema bilježenju potreba savremenih humanističkih istraživanja u Crnoj Gori, osmanski turski ima nesporni autoritet i prioritet, prije svega zbog gomile neprevedenih dokumenata značajnih za istoriografska istraživanja. Ponekad arapski grafemi osmanskom turskom daju dimenziju nekog nedefinisanog jezičkog korpusa koji je “najvjerojatnije” drugo, “tursko”, ime “arapskog” jezika ili “nešto slično” ovom potonjem. Perzijski jezik ostaje na horizontima neupotrebljive i nepotrebne egzotike. U sveopštem, prećutnom, konsenzusu u Crnoj Gori da se jezičko osposobljavanje obavezno obavlja u pravcu savladavanja engleskog, francuskog, njemačkog ili pomodnih, italijanskog i španskog jezika, orijentalni jezici, među kojima arapski kao noseća poveznica sa kulturom islamskog orijenta, bivaju posve marginalizovani pod okriljem začudnog uzvika “a šta će to nama!”. Nažalost, u određivanju potreba za učenjem arapskog jezika, ne ide se dalje od pojednostavljene i površne predstave da je riječ o liturgijskom jeziku islama, tako da, čini se, definitivno izostaje mogućnost ukorjenjivanja spoznaje da je riječ o težišnom jeziku islamske tradicije i kulture, da je arapsko pismo ujedno i pismo osmanskog turskog i perzijskog jezika, da je brojna arapska leksika prisutna u

¹⁵ *Državni arhiv Crne Gore – Cetinje, Fond Ministarstva prosvjete i crkvenih poslova, br.796(2).*

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Husein Alić, *Starinski mekteb*, Osvit,

br. 42 i 43, Sarajevo, 1942, u: Hajrudin Čurić, *Školske prilike muslimana u BiH, 1800-1878*, Beograd, 1965, 68.

¹⁸ Hamdija Mulić, *Stari i novi mektebi*, 97 u: Hajrudin Čurić, *Školske prilike muslimana*

u BiH, 1800-1878, Beograd, 1965, ibid.

¹⁹ Prof. dr Omer Nakičević, *Arapsko-islamske znanosti i glavne škole od XV do XVIII vijeka (Sarajevo, Mostar, Prusac)*, Sarajevo, 1999, 85.

²⁰ Ibid, 83.

oba pomenuta jezika. Međutim, sve češći kontakti sa arapskim istokom, poslovne i turističke prirode, povećali su interesovanje za ovaj jezik, naročito među mlađom populacijom, kako bi se obezbijedile bolje mogućnosti zaposlenja u sveopštoj besposlici,

sticanje širih znanja i osposobljenosti i, svakako, perspektiva bržeg napredovanja. Ako izuzmemo islamske vjerske škole, nastava arapskog jezika u Crnoj Gori još uvijek se odvija na nivou sporadičnih organizovanja osnovnih tečajeva arapskog jezičkog

opismenjavanja i brzoučećih knjižica iz kategorije "s arapskim u svijet". Ostaje nada da ćemo možda nakon povratka iz zemalja arapsko-islamskog ili, jednostavno, islamskog istoka otkriti tragove njegovog ozračja u sopstvenoj kući.

الموجز

اللغة العربية صلة وصل في إطارات أحد جوانب الهوية الثقافية للجبل الأسود

دراغان كويوفيتش

إن الممتلكات الحاملة للتراث تتوحد فيما بينها بألية "مهارة الذاكرة" في كيان منسجم ومتكامل نسميه "الثقافة". بهذه الطريقة، وإذا وضعنا إشارة مساواة بين الميراث والتراث، فإن التراثات المختلفة يمكن أن تتوحد ضمن إطار نظام ميراثي واحد، رغم أنه ليس من الضروري أن تكون تلك التراثات متوافقة فيما بينها. وإن إقامة علاقة بين اللغة والثقافة أمر ليس بالبسيط، فأحيانا نجد ثقافة واحدة تتبعها لغة واحدة، وأحياناً يكون ذلك أكثر تعقيداً. وشبه جزيرة البلقان تظهر انسجاماً ثقافياً أكبر بكثير، بالقياس إلى هويتها اللغوية، بينما نجد في كيان الثقافة الإسلامية الشرقية الواحد مشاركة سيادية لثلاث لغات تنتمي إلى عائلات لغوية مختلفة ومتباعدة بنيوياً. وغالبا ما تكون اللغة مؤشراً مقنعاً في تحديد السمات المميزة للثقافة، فإذا أخذنا في الحسبان أن سلم الهوية يتبعه في الغالب سلم لغوي، فإنه من المؤكد أن اللغة العربية تحتل مكانة مرموقة بين اللغات التقليدية الثلاث، عند وراثي الثقافة الإسلامية الشرقية. وعند تحديد الحاجة لدراسة اللغة العربية في الجبل الأسود، فإن ذلك لا يخرج عن عرض مختزل وسطي مفاده أن الأمر يتعلق بلغة الإسلام الطقسية، بحيث تغيب مع الأسف إمكانية تجذير المعرفة بأن الأمر يتعلق باللغة المركزية في التراث والثقافة الإسلاميين.

الكلمات الرئيسية: اللغة العربية، الإسلامي الشرقي، الثقافة، البلقان، الميراث، اللغة.

Summary

ARABIC LANGUAGE AS A LINK WITHIN THE FRAMEWORK OF ONE OF THE SEGMENTS OF MONTENEGRO'S CULTURAL IDENTITY

Dragana Kujović

The good as bearers of heritage are integrated by the mechanism of the art of the memory into a coherent whole that we know as culture. Thus if we differentiate legacy from inheritance, since within the framework of one system of heritage a number of different legacies can be incorporated that are not necessarily compatible with one another. Interrelation between language and culture is not easily established. Sometimes a culture is accompanied by one language and sometimes the case is much more complex. The Balkan Peninsula is culturally more homogenous in relation to its language identity, whilst in one same body of Oriental-Islamic culture three equally dominant languages, pertaining to different and structurally distant language groups, are used. Very often language is a crucial indicator in differentiating a culture. If we bear in mind that an identity defining scale is often accompanied by a language, oriental-Islamic culture with its three classical languages, is certainly significantly defined by the Arabic language. When discussing the need for introducing Arabic language studies in Montenegro, the belief that it is no more than a liturgical language of Islam is still largely prevailing, unfortunately with no awareness that it is an essential trait of Islamic culture and tradition.

Key words: Arabic language, Oriental-Islamic, culture, The Balkans, heritage, language